

УДК 378:001.89](477)''1941''(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2021.3(296).31-38

Лариса Дояр,

кандидат історичних наук, доцент,
старший науковий співробітник Державного архіву друку
Книжкової палати України,
e-mail: arkhiv@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Напередодні лихоліття: наукові праці університетів та інститутів УРСР, видані 1941 року

У статті порушено проблему дослідницької спадщини, накопиченої в УРСР. Пропоновану розвідку присвячено працям, надрукованим викладачами українських університетів та інститутів 1941 р., тобто незадовго до нападу гітлерівської Німеччини на СРСР. На підставі опрацьованого загалу наукової періодики Української РСР авторка стверджує, що в той період дослідження вишів наближалися до паритетних відносин із тогочасною академічною наукою, суттєво доповнюючи останню пошуково-дослідницьким досвідом як центральних, так і периферійних навчальних закладів. У статті розглянуто праці з різних наукових галузей, що уможлиблює висновок про багатоаспектність розвитку української радянської науки у стінах закладів вищої освіти. Розвідка ґрунтується на матеріалах Державного архіву друку Книжкової палати України імені Івана Федорова, зокрема продовжуваних видань Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, Харківського, Одеського, Черкаського, Сумського та Криворізького державних педагогічних інститутів (ДПІ). Особливу увагу приділено збірнику наукових праць Криворізького ДПІ, адже місто Кривий Ріг, охрещене "залізорудною столицею України", за винятком короткого (1923—1931 рр.) окружного статусу, завжди перебувало на позиціях районної периферії, тож потужний розвиток тамтешньої науки, безумовно, вражає. Доволі виразним є емоційний чинник проведеної розвідки, що ґрунтується на факті цілковитої несподіваності розпочатої війни — університетські й інститутські викладачі працювали у звичному режимі й оприлюднювали наукові праці майже у переддень страшної біди, що насувалася на країну. Найактуальнішою для сьогодення констатацією авторки є стовідсотково домінуюча україномовність наукових праць викладачів передвоєнних вишів, що свідчить про успіх реалізованої на практиці політики більшовиків з українізації УРСР.

Ключові слова: університет; педагогічний інститут; кафедра; професор; доцент; збірник наукових праць; наукова стаття

Постановка проблеми. Вивчення наукової спадщини України є важливим напрямом сучасних досліджень, адже її збереження й примноження забезпечує наступність інтелектуального та духовного розвитку нашого народу. Особливої акцентуації в цьому сенсі потребують масиви наукових знань, накопичених на етапі новітньої історії ХХ ст., зокрема радянського періоду української історії. В зазначеному контексті 1941 р. становить розвідницький інтерес, бо підсумовує сповнений подій міжвоєнний період і демонструє стартові позиції, з яких країна увійшла в добу воєнного лихоліття.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Наукові праці українських радянських вишів становили предмет дослідження багатьох вітчизняних історіографів; їх аналіз можна знайти як у загальній, так і у спеціальній літературі. Водночас запропонований авторкою порічний розгляд різногалузевих розвідок українських учених дотепер не застосовувався, хоча, виходячи з досліджуваного контенту, є науково затребуваним і актуальним.

Мета статті — аналіз праць науковців закладів вищої освіти Радянської України в переддень нападу гітлерівської Німеччини на СРСР.

Виклад основного матеріалу дослідження. Напередодні Великої Вітчизняної війни¹ науковці Украй-

ни продовжували плідно працювати. Спектр питань, порушених у їхніх розвідках, був найрізноманітнішим, що свідчить про велику кількість наукових галузей і широке коло досліджуваних проблем. Слід зазначити, що вагомий внесок у розвиток науки в УРСР зробили професорсько-викладацькі колективи тогочасних вишів України. Останні працювали не тільки разом із науковими співробітниками академічних установ, а й шли з ними нарівні, не втрачаючи паритету в реалізації особистісної амбіційності. Безумовно, цьому сприяло відчутне зростання кількості закладів освіти в порівнянні з дореволюційним періодом. Звітуючи з нагоди 25-річчя проголошення Радянської України, ЦК КП(б)У наголошував, що для навчання молоді в УРСР було відкрито 148 нових закладів вищої освіти, 597 технікумів і 30 тис. середніх, неповних середніх і початкових шкіл [18]. І це не враховуючи потужних наукових центрів (що функціонували ще за царату), як-от Київський державний університет імені Т. Г. Шевченка, Харківський державний університет імені О. М. Горького, Одеський державний університет, Дніпропетровський гірничий інститут, кілька Політехнік тощо. Зрозуміло, що станом на 1940/41 навчальний рік викладачі українських радянських вишів становили серйозну конкуренцію працівникам Академії наук УРСР. На доведення цієї тези проаналізуємо наукову діяльність кількох тогочасних вишів республіки і, що важливо, не тільки провідних столичних, а й периферійних, регіональних.

¹ Термін, що окреслює радянсько-німецький збройний конфлікт 1941—1945 рр. у межах Другої світової війни.

Серед наукових праць Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка варто виокремити "Наукові записки юридичного факультету", надруковані 1941 р. за розпорядженням тогочасного ректора КДУ, голови редакційної колегії, професора О. Руська. Збірник вийшов у друкарні видавництва ЦК КП(б)У "Комуніст", що працювала в Києві за адресою: вул. Воровського, 24. Перший том університетських наукових записок коштував 10 крб, враховуючи, що до нього входило лише сім статей. У порівнянні з науково-популярними виданнями, зокрема кольоровими великоформатними республіканськими щомісячниками, ціна примірників яких коливалася від 50 коп. до 1 крб, заявлена сума, безумовно, вражає й сприймається, по-перше, як свідчення державного ставлення до науки, а по-друге — як показник суспільної поваги до людей інтелектуальної праці. На відміну від сучасних збірників наукових праць, що розповсюджуються лише серед авторів уміщених у них публікацій, а отже, залишаються невідомими пересічному читачеві, адже далеко не завжди потрапляють в інтернет-простір, наукові видання 1941 р. можна було знайти у звичайних книгарнях і придбати для самоосвіти чи забезпечення звичайних читачьких інтересів. На наш погляд, практика громадського ознайомлення з досягненнями вітчизняної науки є позитивним досвідом нашого історичного минулого, навіть з урахуванням його неприйняттого для сучасників ідеологічного контенту.

Найрезонанснішою та найактуальнішою публікацією першого тому наукових праць Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка стала стаття Г. Александренка, присвячена проблемі входження Західної України до складу УРСР [2, с. 5—18]. Вона позначена доволі нетиповою для сьогодення аргументацією в оцінюванні причин державної катастрофи Польщі у вересні 1939 р. Дослідник, зокрема, потрактував проблему як наслідок хибної національної політики тогочасних капіталістичних країн і доволі прозорливо щодо власної імперії СРСР передвідав швидкий розпад на складові частини всіх багатонаціональних держав (!) [2, с. 6]. Розмірковуючи в цьому контексті над долею Польщі, Г. Александренко зазначав, що нацменшості у цій державі становили 40% населення, а українці — понад 20%, з урахуванням русинів і лемків [2, с. 7]. За конституційними приписами, права нацменшин у Польщі гарантували, однак на практиці відверто ігнорували й порушували: через осадництво українських сільськогосподарських земель і насильницьку колонізацію підлеглого їй українського населення Варшава проводила політику колонізації й асиміляції [2, с. 7]. До початку 1937 р. на західноукраїнських теренах було створено 20 тис. осадницьких господарств площею до 45 га кожне, до того ж землі видавали винятково полякам і на безоплатній основі [2, с. 8]. Слід зазначити, що й самоврядування на територіях, населених українцями, також перейшло до рук колонізаторів від пілсудської Польщі. У відповідь на справедливе обурення цілковито беззахисних українських селян поляки, придушуючи їхні протести, проводили жорстокі поліцейські акції — паціфікації, під час яких палили села та ув'язнювали

учасників зіткнень. Ще гіршою була ситуація в гуманітарній сфері. Поляки перейменовували українські географічні назви, примушували українців змінювати прізвища на польські. Західноукраїнський професор К. Студинський, оцінюючи національну політику польської Польщі, зазначав (лексичні й граматичні особливості тексту збережено. — *Л. Д.*): "Чванлива польська влада вихвалювалась своїм гуманізмом і культурністю, але на ділі винищувала все, що нагадувало про існування України, про її народ. Українську мову вважали мовою холопською. Нашим дітям було заборонено учитись по школах рідною мовою, а деякі вчителі били дітей і не дозволяли їм говорити по-українському. Міністр освіти Станіслав Грацький розправився у 1924 році з українськими школами так, що з 8200 шкіл на Західній Україні, де жило 80—90% українського населення, залишилося всього 123 школи з українською мовою викладання. На 186 гімназій Західна Україна мала тільки 5 українських гімназій. Тільки 5% усіх українських дітей училися рідною мовою, тільки 4% українців учились у гімназіях і тільки 3% українців — в університетах. З українських газет польська влада дозволяла видавати тільки такі, що служили польському урядові, польській справі, що вміли знеславлювати культурну працю в Радянському Союзі. Навіть назва "Західна Україна" була заборонена не тільки в газетах, але і в наукових творах" [2, с. 8—9]. Отже, добираючи матеріал до статті, Г. Александренко, вочевидь, засуджував антиукраїнську політику Польщі на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. І в цьому глашатай більшовицької ідеології фактично солідаризувався з ОУН(б) (крило Організації українських націоналістів на чолі зі Степаном Бандерою), що діяла підпільно і з тих самих мотивів учиняла теракти проти польських чиновників. І більшовиків, і націоналістів колонізаторська політика Польщі обурювала. Щодо тактики боротьби, то вона хоч і була різною, проте однаково радикальною. Відмінність полягала лише в масштабах і статусі участі. Якщо С. Бандера організував убивство польського міністра, то СРСР вважав за можливе перетнути державний кордон Польщі. Кожен розв'язував національне питання українського народу на власний розсуд, та й ступінь політичної доцільності в їхніх діях була незіставною...

Логічним продовженням думок попередника стала стаття доцента КДУ ім. Т. Г. Шевченка Л. Воложа, присвячена питанню "міжнародно-правового делікта" [5, с. 19—36]. Аналізуючи поняття делікта (правопорушення) в міжнародному сенсі, науковець потрактував політику західних країн, зокрема Англії й Франції, як злочинну, адже ці країни відмовилися від запропонованого СРСР курсу колективної безпеки, натомість обрали позицію нейтралітету й невтручання в дії агресора [5, с. 32]. Англія та Франція також відмовилися від ініційованих СРСР економічних санкцій щодо нацистської Німеччини, ототожнюючи останні з військовими діями [5, с. 26]. Англійський уряд, зауважував столичний доцент, "на ділі сприяв розгромові Чехословаччини" [5, с. 27]. Ще більш злочинно діяла Франція, що для захисту союзної їй Чехословаччини створила на її кордоні з Німеччиною

малу чеську "лінію Мажино", але згодом разом з Англією "власними руками віддала цю лінію у руки Німеччини" [5, с. 33]. За висловом Л. Воложа, "відмовлення Англії і Франції від політики колективної безпеки було підкорено ідеї розв'язування нової світової війни шляхом нацькування Німеччини на СРСР і втягування СРСР у війну з Німеччиною", "віддаючи Німеччині позицію за позицією, Англія і Франція штовхали німців на Схід, підготовлюючи їй сутичку з СРСР" [5, с. 32, 33]. За цих обставин Радянський Союз уклав договір про ненапад, а згодом — і про дружбу з Німеччиною, усунувши в такий спосіб "загрозу війни між Німеччиною і СРСР" [5, с. 26]. Рефреном статті стала думка про те, що з Гітлером слід було змагатися, коли СРСР робив відповідні конкретні пропозиції (щодо створення антифашистського фронту проти осі Берлін — Рим — Токіо, щодо встановлення до неї санкцій міжнародного примусу, щодо недопущення Мюнхенської змови та знищення Чехословаччини, щодо превентивного просування Червоної армії через польський і румунський коридори до кордонів Німеччини), а коли Союз змушений був підписати договір із Гітлером, використовувати мотиви "відновлення Польщі" чи "знищення гітлерізму" було запізно, адже відтоді не Німеччина, а Англія й Франція стали державами-агресорами, бо саме вони підбурювали світ до війни. Певна річ, київський доцент спирався на тези Й. Сталіна, водночас його особисті міркування та узагальнення мають неабиякий сенс у контексті сучасного дослідження проблеми, що дотепер не втратила резонансу.

Шостий том передвоєнного наукового збірника Харківського державного педагогічного інституту складався з чотирьох розділів, а саме: педагогіки, психології, фізіології вищої нервової діяльності й авторефератів доцентів та аспірантів. Збірник за редактування професора А. Зільберштейна друкувала 13-та республіканська поліграфічна фабрика в Харкові, розташована за адресою: Суздальські ряди, 18/20. Примірник коштував 8 крб. Найбільшим за обсягом у збірнику наукових праць ХДПІ, цілком очікувано, був педагогічний розділ, контентне тло якого становила невідредагована стенограма виступу видатного радянського педагога А. Макаренка, проголошеного 9 березня 1939 р. на вечорі зустрічі зі студентами та викладачами ХДПІ. Антон Семенович, попри згортання непу, продовжував керувати підлеглим йому навчально-виховним закладом на засадах господарчого розрахунку, що являв собою унікальний компонент радянської педагогічної системи: вихованці — малолітні правопорушники самостійно утримували заклад, заробляли на харчі, одяг, фінансували заробітну плату вчителям, забезпечували необхідним обладнанням навчальні кабінети, окрім того, щороку перераховували державі кілька мільйонів прибутку від виробничої діяльності. Випускники Колонії імені Горького, а згодом Комуни імені Держинського здобували по кілька робітничих спеціальностей, виходячи у світ готовими до випробувань фахівцями. Утім, працюючи в умовах жорсткої тоталітарної держави, А. Макаренко впродовж 1930-х рр. був справжнім радянським підприємцем: "Госпрозрахунок, — зазначав він, — значно кращий за бюджет,

багатший за бюджет. Я міг витратити на рік двісті тисяч карбованців на літні походи, сорок тисяч карбованців заплатити за квитки у харківські театри. Я міг купити автобус, легкову автомашину, іншу легкову автомашину, вантажну машину. Хіба школа може це купити?" [4, с. 4]. Слід зазначити, що розробивши власну педагогічну систему, новатор відверто контрастував і з тогочасною практикою, і з теорією педагогіки. Хоча, як свідчить стаття одного з доцентів ХДПІ, експериментаторів у цій галузі в Радянській Україні було доволі багато: від 1927 р. набула популярності "харківська педагогічна школа", котру очолював Соколянський [1, с. 72]. Остання балансувала на межі абсурду, адже заперечувала використання гри (!) у вихованні дітей дошкільного віку.

Психологічний розділ "Наукових записок ХДПІ" присвячено переважно проблемам дітей молодшого віку, зокрема розвитку в них міркування [10, с. 139—150], розуміння художнього образу [30, с. 151—156], сприймання малюнка-ілюстрації [6, с. 157—168] та зображень руху [17, с. 169—180]. Щодо лабораторії фізіології вищої нервової діяльності, котра діяла в Харківському педінституті, то напередодні війни її співробітник Є. Катков досліджував проблему стадій гіпнозу та гіпноїдних станів у людини [12, с. 193—207].

Цікавим змістом позначено й наукові збірники Одеського державного педагогічного інституту, відповідальним редактором яких був І. Власенко. Праці видавали в Одесі, щоправда, різні місцеві друкарні: мовно-літературну збірку — 6-та поліграфічна фабрика у Стурдзовському завулку, 5, а психолого-педагогічну — друкарня медичного інституту на Аркадіївській дорозі, 3. Ціна примірників "Наукових записок ОДПІ" коливалася в межах 7—10 крб. У шостому томі, що містив праці кафедр літератури та мови, було надруковано дослідження, присвячені творчості Марка Вовчка [7, с. 83—92] та Панаса Мирного [29, с. 93—100]. Аналізуючи місце Марії Маркович-Вілінської в українській літературі, П. Гошицький розглядав суперечки, що точилися навколо її імені в найвищих письменницьких колах. Зіткнення думок, зокрема, відбулося на тлі двомовності письменниці. Посилаючись на червневий номер часопису "Основа" за 1861 р., П. Гошицький подав дотепер актуальне висловлювання Т. Шевченка. Коли його запитали, чи не варто Марку Вовчку писати винятково українською мовою, поет відповів: "Хай пише, хоч і по-самоїдськи, аби писала правду!" [7, с. 88]. У розпалюванні чуток стосовно того, що славнозвісні "Народні оповідання" Марко Вовчок писала не самостійно, П. Гошицький звинувачував П. Куліша, який, через особисті взаємини з цією жінкою, "вирішив помститися" [7, с. 90]. Хай там що, але його "активність" підбурила до недружніх констатацій й інших українських письменників. Зокрема, Олена Пчілка обізвала Марію Маркович "«нахабною кацапкою», що вкрала українську личину чи той почесний вінець прекрасного українського автора", який належав її чоловікові Опанасу Марковичу [7, с. 89].

Менш контраверсійним, але надзвичайно цікавим був розділ із дисертаційної роботи викладача Одеського державного педагогічного інституту М. Хмелін-

ського, присвячений творчому доробку Панаса Мирного. Дослідник, звертаючи увагу на подібність стилю Панаса Яковича до творів І. Нечуя-Левицького, М. Коцюбинського та І. Франка, водночас помічав риси, притаманні лише йому [29, с. 93]. До тексту наукової статті потрапив і архівний документ — лист Полтавського жандармського управління до повітової управи Кобиляк від 20 листопада 1915 р. [29, с. 98—99]. У документі йшлося про те, що "видатний діяч українського руху Рудган, якого за прізвиськом агента називає Рудченко, літературний псевдонім "Панас Мирний", у теперішній час знаходиться десь у Полтавській губернії і перебуває на нелегальному становищі". М. Хмельнський наголошував, що Панас Якович був чи не єдиним класиком дожовтневої літератури, який дожив до Революції 1917 р. і радо її вітав [29, с. 99].

Передвоєнні наукові праці кафедри педагогіки Одеського державного педагогічного інституту виходили за редакцією професора С. Збандуто. Він дослідив педагогічні ідеї О. Герцена [11, с. 5—22], а його колеги вивчали різноманітні проблеми, а саме: режим і питання дисципліни в Яснополянській школі Л. М. Толстого [3, с. 23—30], гігієнічні характеристики радянського шкільного будівництва [15, с. 51—60], особливості обліку знань учнів тощо [22, с. 31—42].

Наукові праці кафедри психології ОДПІ редагував професор Д. Елькін. Одеські вчені в галузі психології цікавилися проблемами емоцій [8, с. 61—76], досліджували процеси осмислення [31, с. 99—106], уваги [24, с. 107—122], навичок [32, с. 123—130].

На відміну від провідних університетів та інститутів, що функціонували у великих містах УРСР, заклади вищої освіти в регіонах видавали не галузеві томи наукових праць, а лише міжгалузеві наукові збірники. На полицях сховищ Книжкової палати України зберігаються наукові записки 1941 р. Криворізького, Черкаського, Сумського державних педагогічних інститутів. Останній передвоєнний науковий збірник Криворізького державного педагогічного інституту підписано до друку 11 березня 1941 р. Наклад першого тому становив 225 примірників за ціною 4 крб за книжку, видання побачило світ у Дніпропетровську на тамтешній друкарській фабриці на вул. Серова, 7.

До збірника увійшли статті з п'ятьох наукових галузей: математика, астрономія, хімія, біологія, мова. Всі статті написано українською мовою (що дуже показово!) і супроводжено резюме двома іншими мовами: обов'язково російською та на вибір англійською чи німецькою. Математичні й хімічні розвідки містили резюме німецькою, астрономічна та біологічні — англійською, автор філологічної праці писав про німецьку мову з її активним застосуванням, тож обмежився лише російськомовним резюме.

Автором публікації з математики був Ф. Косик. Він захоплювався математичним природознавством, застосовував методи математичної фізики, шукав розв'язання інтегрального рівняння, що замінює диференціальну систему. До збірника увійшли дві його статті, присвячені проблемі побудовання [14, с. 3—16] та перетворення [13, с. 17—24] функції Гріна для операторів вищих порядків.

Автор астрономічної розвідки В. Сакк проаналізував результати спостережень телескопічних метеорів

[23, с. 25—34]. З публікації дізнаємося про цікаві подробиці з історії кабінету астрономії КДПІ. Автор, зокрема, повідомляв, що від 10 серпня 1938 р. Криворізький педагогічний інститут, на пропозицію кафедри астрономії Саратовського державного університету імені М. Г. Чернишевського, розпочав систематичні спостереження за телескопічними метеорами. Робота мала всесоюзний масштаб і проводилася за загальним планом і програмою, розробленою Центральною комісією по метеорах, кометах і астероїдах при Академії наук СРСР. Проект одночасно здійснювало 10 наукових установ (дві обсерваторії, університети та інститути) і те, що до списку дослідників потрапив звичайний периферійний інститут, свідчить про високий науковий потенціал тогочасного КДПІ. Загальне розроблення проблеми телескопічних метеорів виконувала кафедра астрономії Саратовського університету, співробітники якої залучили криворізьких науковців.

По кабінету астрономії КДПІ заявлене дослідження виконували В. Сакк і тогочасний студент інституту, лаборант М. Романець [23, с. 25]. Експеримент проводився від 10 серпня 1938 р. до 1 січня 1940 р. у шестикратний бінокль і загалом тривав 76 годин. Упродовж 59 годин застосовували призматичний бінокль ГОМЗ 6Х30 з діаметром поля зору приблизно 8 градусів. За період дослідження було зафіксовано 33 метеори, охоплюючи "уривки", тобто ті метеори, що пройшли все поле зору чи вийшли з нього. Середній показник проходження становив 0,56 метеора за годину. Як зазначалося в науковому резюме, дослідження В. Сакка і М. Романця порівнювали з результатами, раніше опублікованими І. Астаповичем [23, с. 32]. Загалом, тогочасні криворізькі астрономи констатували низьку "метеорну густість" рідного неба [23, с. 26].

Публікацію з хімії підготував К. Леміщенко. Він розповів про винайдення Гейтером 1863 р. ацетоацетатного ефіру і дослідив механізм його конденсації за схемами різних науковців (Міхаель, Шейблер, Челінцев) [16, с. 35, 38—40].

Найбільшу кількість розвідок до останнього передвоєнного збірника КДПІ підготували інститутські біологи Г. Ткаченко, К. Фасулаті, П. Задирака. Останній дослідив біоекологічні особливості крапчастого ховраха, що з групи савців Криворіжжя належав до найважливіших шкідників сільського господарства [9, с. 109]. П. Задирака проводив наукові спостереження впродовж 1939—1940 рр., основною базою для яких слугували цілині ділянки й перелogi околиць Кривого Рогу, а також розорані та засіяні хлібними культурами поля.

Найпродуктивнішим автором наукових розвідок був К. Фасулаті. У зазначеному збірнику надруковано три його статті. У праці, присвяченій біоценозу Причорномор'я, науковець порівняв флору й фауну солонців і солончаків [26, с. 71—108]. Досліджуючи заповідник Асканія-Нова, розглянув ентомофауну дикої люцерни та визначив, що з цією рослиною безпосередньо пов'язано 73 види різноманітних комах [27, с. 151]. Спираючись на здобуті результати, К. Фасулаті розробив власну класифікацію, виокремивши сім розрядів комах, що співіснують із дикою люцерною

[27, с. 151—152]. У публікації зауважено, що автор застосував новий метод дослідження, зокрема зафіксовано перехід від кількісного обліку, котрий дає змогу рееструвати біоценоз і його "населення", до безпосередніх польових спостережень за окремими рослинами (аналіз цих рослин, облік пошкоджень, лабораторне розведення відповідних комах) [27, с. 151]. У збірнику КДПІ оприлюднено зібрані К. Фасулаті матеріали до вивчення ентомофауни Причорноморської смуги посушливого степу [28, с. 155—186].

Цікавою та показовою в кількох аспектах була стаття Г. Ткаченка, присвячена проблемі зменшення ваги яблук під час їх зберігання за різних температурних умов [25, с. 65—69]. По-перше, автор навів актуальні й дотепер поради: що нижчою є температура зберігання, то соковитішими стають яблука, а по-друге, не ставлячи перед собою такої мети, здійснив опис яблучних садів радгоспу "Веселі Терни" станом на 1937 р. Згадуючи сучасні супермаркети, де пірамідально викладено позбавлені будь-якого запаху парафіновані яблука з Польщі, не встигаєш заковтнути слину, читаючи, які їх сорти у промислових масштабах вирощували напередодні війни на батьківщині шостого Президента України: золотий пармен, пепен лондонський, зеленка вуда, бельфлер жовтий, ренет реліанський, кальвіль сніжний, кальвіль червоний, шафран смугастий, тірольський голубок [25, с. 65]. Дослідник наголошував, що найстійкішими у зберіганні є такі сорти, як кальвіль сніжний, кальвіль червоний, бельфлер жовтий, ренет реліанський і шафран смугастий [25, с. 69].

Фатальним збігом напередодні неймовірних страждань часів війни стала остання стаття "Наукових записок КДПІ" 1941 р. Її автором був В. Нікітін, який дослідив питання "викладання німецької лексики у світлі нового на той час вчення про мову" [21, с. 187—206]. Спираючись на дані марксистської матеріалістичної лінгвістики, використовуючи вчення М. Марра про лінгвістичні елементи, науковець зазначав, що в німецькій мові збережено архаїчні пережитки, котрі створюють "штучні перешкоди" у взаємному порозумінні між народами. Автор закликав забезпечити пригніченням капіталізмом нацменшинам "швидкий культурний розвиток в умовах соціалізму" [21, с. 205—206].

Наукові праці Черкаського державного педагогічного інституту готували потужні, як для регіонального вишу, сили. Зокрема, до складу редакції збірника 1941 р. входило два професори (В. Жуковський і В. Михайловський) та три кандидати наук: кандидат педагогічних наук М. Вовк, кандидат біологічних наук Є. Пінсквер, кандидат історичних наук В. Самофалов. Обов'язки відповідального редактора "Наукових записок КДПІ" виконував М. Вовк [20, с. 2].

Передвоєнний науковий збірник Черкаського державного педагогічного інституту загалом містив

13 публікацій із різних галузей знань: історичної, педагогічної, біологічної, хімічної та математичної [20, с. 191]. На відміну від криворізького збірника наукових праць, черкаський мав виразніший краєзнавчий зміст. Судячи з кількості публікацій, найплідніше в тогочасному ЧДПІ працювали викладачі біології, адже половину вмісту збірника становлять праці з певних розділів біологічних знань: О. Дудник з'ясував сільськогосподарське значення грака у Черкаському районі; П. Куцевіл вивчав рептилій, поширених у Черкаському районі; П. Орлов досліджував птахів Великого Лугу та орнітофауну Черкаського району (оскільки це відбувалося тоді, коли на Дніпрі ще не було каскаду водосховищ і Великий Луг зберігав середньовічну природну недоторканість, то дослідження П. Орлова нині мають особливу наукову цінність. — *Л. Д.*); І. Охварт розглядав рослинність дільних пісків і штучних деревонасаджень другої тераси Дніпра в районі Черкаси — Кременчук; Є. Пінсквер аналізував вплив часткової стерилізації ґрунту на розвиток певних квіткових рослин та його мікрофлору. Публікації в галузі хімії належали двом дослідникам: А. Крутман вивчав питання синтезу третинних спиртів, а О. Лапа — проблему осадження неблагородних металів. Математичну галузь, зокрема проблему фізичного змісту функції, було репрезентовано у статті М. Бесараба. Гуманітарний розділ збірника ЧДПІ містив історичне дослідження В. Самофалова, який вивчав події щодо розгрому партії укапістів, та кілька педагогічних досліджень, як-от: М. Вовк "Деякі питання методики проведення уроку в неповній середній школі"; М. Мойсєєнко "М. Г. Чернишевський про підручник і дитячу літературу"; В. Парасунько "Джурило-Чурило".

Характерною ознакою збірника наукових праць Сумського державного педагогічного інституту був пріоритет досліджень (13 публікацій із 15-х уміщених) із точних і природознавчих наук [19, с. 231]. У гуманітарному блоці опубліковано лише дві статті, а саме: М. Бутко "Про книгу Ф. Енгельса «Анти-Дюрінг»" та І. Козирев "Правове становище селянства напередодні Великої селянської війни у Німеччині".

Висновки. Підсумовуючи, варто наголосити, що передвоєнні розвідки викладачів українських радянських вишів вирізнялися високим рівнем мовленнєвої культури й значним обсягом україномовних досліджень. У столиці та містах, що з дореволюційних часів мали університетські кафедри, наукові праці видавали за галузями та окремими збірниками. Щодо регіональних вишів, то вони випускали наукові щорічники, до яких входили праці професорів, доцентів, викладачів і аспірантів, які представляли різні інститутські кафедри. Проведений контент-аналіз наукових розвідок, надрукованих 1941 р., свідчить про наявність великої кількості нерозв'язаних дотепер українською наукою нагальних проблем і питань.

Список використаної літератури

1. *Абрамсон С. Б.* До історії дошкільного виховання на Україні / С. Б. Абрамсон // Наукові записки Харківського державного педагогічного інституту. Т. VI. [Відп. ред. проф. А. І. Зільберштейн]. — Харків: Вид. ХДПІ, 1941. — С. 59—75.
2. *Александренко Г. В.* Входження Західної України до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки / Г. В. Александренко // Наукові записки юридичного факультету. Т. 1. [Ред. кол. О. М. Русько (голова), С. Н. Ландкоф (відп. ред.)]. — Київ: Вид. КДУ ім. Т. Г. Шевченка, 1941. — С. 5—18.

3. *Беренсон Х.* Питання режиму й дисципліни в Яснополяській школі Л. М. Толстого / Х. Беренсон // Наукові записки. Т. VII: Роботи кафедр педагогіки та психології [Відп. ред. І. О. Власенко]. — Одеса : Вид. ОДПІ, 1941. — С. 23—30.
4. *Виступ А. С.* Макаренка на вечорі зустрічі його з студентами і викладачами Харківського державного педагогічного інституту // Наукові записки Харківського державного педагогічного інституту. Т. VI. [Відп. ред. проф. А. І. Зільберштейн]. — Харків : Вид. ХДПІ, 1941. — С. 3—17.
5. *Волож Л. Р.* Міжнародно-правовий делікт / Л. Р. Волож // Наукові записки юридичного факультету. Т. 1. [Ред. кол. О. М. Русько (голова), С. Н. Ландкоф (відп. ред.)]. — Київ : Вид. КДУ ім. Т. Г. Шевченка, 1941. — С. 19—36.
6. *Гіневська Т. О.* Значення композиції у сприйманні дітьми малюнка-ілюстрації / Т. О. Гіневська // Наукові записки Харківського державного педагогічного інституту. Т. VI. [Відп. ред. проф. А. І. Зільберштейн]. — Харків : Вид. ХДПІ, 1941. — С. 157—168.
7. *Гошицький П.* Місце творчості Марка Вовчка в українській художній літературі / П. Гошицький // Наукові записки. Т. VI: Роботи кафедр літератури та мови [Відп. ред. І. О. Власенко]. — Одеса : Вид. ОДПІ, 1941. — С. 83—92.
8. *Елькін Д. Г.* Емоція і сприймання часу / Д. Г. Елькін // Наукові записки. Т. VII: Роботи кафедр педагогіки та психології [Відп. ред. І. О. Власенко]. — Одеса : Вид. ОДПІ, 1941. — С. 61—76.
9. *Задирака П. М.* До вивчення біоекологічних особливостей крапчастого ховраха / П. М. Задирака // Наукові записки [Ред. кол. С. І. Аладкін (голова), К. К. Фасулаті (заст. голови), Ф. К. Косик, О. П. Зеленський]. — Кривий Ріг—Дніпропетровськ : Вид. КДПІ, 1941. — 206 с. — С. 109—136.
10. *Запорожець О. В.* Про розвиток міркування у дитини молодшого віку / О. В. Запорожець, Г. Д. Луков // Наукові записки Харківського державного педагогічного інституту. Т. VI. [Відп. ред. проф. А. І. Зільберштейн]. — Харків : Вид. ХДПІ, 1941. — С. 139—150.
11. *Збандуто С. Ф.* Педагогические идеи А. И. Герцена / С. Ф. Збандуто // Наукові записки. Т. VII: Роботи кафедр педагогіки та психології [Відп. ред. І. О. Власенко]. — Одеса : Вид. ОДПІ, 1941. — 131 с. — С. 5—22.
12. *Катков Є. С.* Матеріали до фізіологічної характеристики стадій гіпнозу і об'єктивної діагностики глибини гіпноідних станів у людини / Є. С. Катков // Наукові записки Харківського державного педагогічного інституту. Т. VI. [Відп. ред. проф. А. І. Зільберштейн]. — Харків : Вид. ХДПІ, 1941. — С. 193—207.
13. *Косик Ф. К.* Перетворення функції Гріна для оператора вищих порядків / Ф. К. Косик // Наукові записки [Ред. кол. С. І. Аладкін (голова), К. К. Фасулаті (заст. голови), Ф. К. Косик, О. П. Зеленський]. — Кривий Ріг—Дніпропетровськ : Вид. КДПІ, 1941. — С. 17—24.
14. *Косик Ф. К.* Побудовання функції Гріна для операторів вищих порядків / Ф. К. Косик // Наукові записки [Ред. кол. С. І. Аладкін (голова), К. К. Фасулаті (заст. голови), Ф. К. Косик, О. П. Зеленський]. — Кривий Ріг—Дніпропетровськ : Вид. КДПІ, 1941. — С. 3—16.
15. *Краснопольський Е. М.* Гігієнічна оцінка нового шкільного будівництва 1935—39 рр. / Е. М. Краснопольський // Наукові записки. Т. VII: Роботи кафедр педагогіки та психології [Відп. ред. І. О. Власенко]. — Одеса : Вид. ОДПІ, 1941. — С. 51—60.
16. *Леміщенко К. С.* Механізм синтезу ацетоацетатного ефіру у порівнянні з аналогічними конденсаціями / К. С. Леміщенко // Наукові записки [Ред. кол. С. І. Аладкін (голова), К. К. Фасулаті (заст. голови), Ф. К. Косик, О. П. Зеленський]. — Кривий Ріг—Дніпропетровськ : Вид. КДПІ, 1941. — С. 35—64.
17. *Містюк В. В.* Сприймання дитиною зображень руху / В. В. Містюк // Наукові записки Харківського державного педагогічного інституту. Т. VI. [Відп. ред. проф. А. І. Зільберштейн]. — Харків : Вид. ХДПІ, 1941. — С. 169—180.
18. *Молоді партизани і партизанки, молодь землі української, до Вас наше слово.* Звернення ЦК ЛКСМУ з нагоди 25-річчя утворення УРСР // ДАД КПУ. — 1942. — б. н.
19. *Наукові записки Сумського державного педагогічного інституту* / [Відп. ред. М. В. Бутко]. — Суми : Вид. СДПІ, 1941. — 235 с.
20. *Наукові записки Черкаського державного педагогічного інституту* / [Відп. ред. М. Г. Вовк]. — Черкаси : Вид. ЧДПІ, 1941. — 191 с.
21. *Нікітін В. А.* До питання про подачу німецької лексики у світлі нового вчення про мову / В. А. Нікітін // Наукові записки [Ред. кол. С. І. Аладкін (голова), К. К. Фасулаті (заст. голови), Ф. К. Косик, О. П. Зеленський]. — Кривий Ріг—Дніпропетровськ : Вид. КДПІ, 1941. — С. 187—206.
22. *Родак І.* Облік знань учнів / І. Родак // Наукові записки. Т. VII: Роботи кафедр педагогіки та психології [Відп. ред. І. О. Власенко]. — Одеса : Вид. ОДПІ, 1941. — С. 31—42.
23. *Сакк В. В.* Деякі результати спостережень телескопічних метеорів / В. В. Сакк // Наукові записки [Ред. кол. С. І. Аладкін (голова), К. К. Фасулаті (заст. голови), Ф. К. Косик, О. П. Зеленський]. — Кривий Ріг—Дніпропетровськ : Вид. КДПІ, 1941. — С. 25—34.
24. *Стоянова М. І.* Увага та навичка / М. І. Стоянова // Наукові записки. Т. VII: Роботи кафедр педагогіки та психології [Відп. ред. І. О. Власенко]. — Одеса : Вид. ОДПІ, 1941. — С. 107—122.
25. *Ткаченко Г. В.* Зменшення ваги яблук при зберіганні їх у різних температурних умовах / Г. В. Ткаченко // Наукові записки [Ред. кол. С. І. Аладкін (голова), К. К. Фасулаті (заст. голови), Ф. К. Косик, О. П. Зеленський]. — Кривий Ріг—Дніпропетровськ : Вид. КДПІ, 1941. — С. 65—70.
26. *Фасулаті К. К.* До вивчення біоценозів Причорноморського солончаково-солонцевого комплексу / К. К. Фасулаті // Наукові записки [Ред. кол. С. І. Аладкін (голова), К. К. Фасулаті (заст. голови), Ф. К. Косик, О. П. Зеленський]. — Кривий Ріг—Дніпропетровськ : Вид. КДПІ, 1941. — С. 71—108.
27. *Фасулаті К. К.* Ентомофауна дикої люцерни та її зв'язок з іншими рослинами / К. К. Фасулаті // Наукові записки [Ред. кол. С. І. Аладкін (голова), К. К. Фасулаті (заст. голови), Ф. К. Косик, О. П. Зеленський]. — Кривий Ріг—Дніпропетровськ : Вид. КДПІ, 1941. — С. 137—154.
28. *Фасулаті К. К.* Матеріали до пізнання ентомофауни Причорноморської смуги посушливого степу / К. К. Фасулаті // Наукові записки [Ред. кол. С. І. Аладкін (голова), К. К. Фасулаті (заст. голови), Ф. К. Косик, О. П. Зеленський]. — Кривий Ріг—Дніпропетровськ : Вид. КДПІ, 1941. — С. 155—186.
29. *Хмелінський М. М.* Особа П. Я. Мирного / М. М. Хмелінський // Наукові записки. Т. VI: Роботи кафедр літератури та мови [Відп. ред. І. О. Власенко]. — Одеса : Вид. ОДПІ, 1941. — С. 93—100.

30. Хоменко О. О. Розуміння художнього образу дітьми молодшого віку / О. О. Хоменко // Наукові записки Харківського державного педагогічного інституту. Т. VI. [Відп. ред. проф. А. І. Зільберштейн]. — Харків : Вид. ХДПІ, 1941. — С. 151—156.
31. Шапіро Л. М. Вплив осмислення на формування навички / Л. М. Шапіро // Наукові записки. Т. VII: Роботи кафедр педагогіки та психології [Відп. ред. І. О. Власенко]. — Одеса : Вид. ОДПІ, 1941. — С. 99—106.
32. Ярошук В. Л. Навичка та інтерес / В. Л. Ярошук // Наукові записки. Т. VII: Роботи кафедр педагогіки та психології [Відп. ред. І. О. Власенко]. — Одеса : Вид. ОДПІ, 1941. — С. 123—130.

Larysa Doiar

On the eve of adversity: scientific works of universities and institutions of the USSR in 1941

This article raises the issue of research heritage accumulated in the USSR. This exploration is devoted to works published by teachers of Ukrainian universities and institutes that is 1941, that is shortly before Hitler's German attack on the USSR. Based on the elaborated generality of scientific periodicals of the Ukrainian SSR, the author claims that at that time the research of universities approached parity relations with the academic science of that time, significantly complementing the latter with research experience of both central and peripheral educational institutions. The article considers works from various scientific fields, which gives grounds to speak about the diversity of the development of Ukrainian Soviet science within the walls of higher educational institutions. The investigation is based on the materials of the State Archive of the Press of the Book Chamber of Ukraine named after Ivan Fedorov, in particular, continuing publications of the Kyiv State University named after T. G. Shevchenko, Kharkiv, Odessa, Cherkasy, Sumy and Kryvyi Rih state pedagogical institutes. Particular attention is paid to the collection of scientific works of the Kryvyi Rih STI, because the city of Kryvyi Rih, christened the "iron ore capital of Ukraine", except for a short (1923—1931) district status, has always been on the periphery, so the powerful development of local science, of course, impressive. The emotional factor of the reconnaissance is quite clear, based on the fact that the war started completely unexpectedly — university and institute teachers worked in the usual way, publishing their scientific works, literally, on the eve of the terrible disaster that befell the country. The most relevant statement of the author today is the 100% dominant Ukrainian language of scientific works of teachers of pre-war universities, which testifies to the success of the Bolsheviks' policy of Ukrainization of the Ukrainian SSR implemented in practice.

Keywords: university; pedagogical institute; department; professor; associate professor; collection of scientific works; scientific article

References

1. Abramson S. B. (1941). Do istoriyi doshkil'noho vykhovannya na Ukraini. *Naukovi zapysky Kharkivs'koho derzhavnoho pedahohichnoho instytutu. T. VI. [Vidp. red. prof. A.I. Zil'bershteyn].* Kharkiv: Vyd. KHDPI, pp. 59—75.
2. Aleksandrenko H. V. (1941). Vkhodzheniya Zakhidnoyi Ukrainy do skladu Ukrayins'koyi Radyans'koyi Sotsialistichnoyi Respubliki. *Naukovi zapysky yurydychnoho fakul'tetu. T. 1. [Red. kol. O. M. Rus'ko (holova), S. N. Landkof (vidp. red.)].* Kyiv: Vyd. KDU im. T. H. Shevchenka, pp. 5—18.
3. Berenson Kh. (1941). Pytannya rezhymu y dystsypliny v Yasnopolyans'kiy shkoli L.M. Tolstoho. *Naukovi zapysky. T. VII: Roboty kafedr pedahohiky ta psykhohohiyi [Vidp. red. I.O. Vlasenko].* Odessa: Vyd. ODPI, pp. 23—30.
4. Vystup A. S. Makarenka na vechori zustrichi yoho z studentamy i vykladachamy Kharkivs'koho derzhavnoho pedahohichnoho instytutu. (1941). *Naukovi zapysky Kharkivs'koho derzhavnoho pedahohichnoho instytutu. T. VI. [Vidp. red. prof. A. I. Zil'bershteyn].* Kharkiv: Vyd. KHDPI, pp. 3—17.
5. Volozh L. R. (1941). Mizhnarodno-pravovyy delikt. *Naukovi zapysky yurydychnoho fakul'tetu. T. 1. [Red. kol. O. M. Rus'ko (holova), S. N. Landkof (vidp. red.)].* Kyiv: Vyd. KDU im. T. H. Shevchenka, pp. 19—36.
6. Hinevs'ka T. O. (1941). Znachennya kompozytsiyi u sprymanni dit'my malyunka-ilyustratsiyi. *Naukovi zapysky Kharkivs'koho derzhavnoho pedahohichnoho instytutu. T. VI. [Vidp. red. prof. A. I. Zil'bershteyn].* Kharkiv: Vyd. KHDPI, pp. 157—168.
7. Hoshyts'kyi P. (1941). Mistse tvorchosti Marka Vovchka v ukrayins'kiy khudozhniy literaturi. *Naukovi zapysky. T. VI: Roboty kafedr literatury ta movy [Vidp. red. I. O. Vlasenko].* Odessa: Vyd. ODPI, pp. 83—92.
8. El'kin D. H. (1941). Emotsiya i spryymannya chasu. *Naukovi zapysky. T. VII: Roboty kafedr pedahohiky ta psykhohohiyi [Vidp. red. I. O. Vlasenko].* Odessa: Vyd. ODPI, pp. 61—76.
9. Zadyraka P. M. (1941). Do vyvchennya bioekolohichnykh osoblyvostey krapchastoho khovrakha. *Naukovi zapysky [Red. kol. S. I. Aladkin (holova), K. K. Fasulati (zast. holovy), F. K. Kosyk, O. P. Zelens'kyi].* Kryvyi Rih—Dnipropetrovs'k: Vyd. KDPI, pp. 109—136.
10. Zaporozhets' O. V., Lukov H. D. (1941). Pro rozvytok mirkuvannya u dytyny molodshoho viku. *Naukovi zapysky Kharkivs'koho derzhavnoho pedahohichnoho instytutu. T. VI. [Vidp. red. prof. A. I. Zil'bershteyn].* Kharkiv: Vyd. KHDPI, pp. 139—150.
11. Zbanduto S. F. (1941). Pedahohycheskye ydey A. Y. Hertsena. *Naukovi zapysky. T. VII: Roboty kafedr pedahohiky ta psykhohohiyi [Vidp. red. I. O. Vlasenko].* Odessa: Vyd. ODPI, pp. 5—22.
12. Katkov Ye. S. (1941). Materialy do fiziolohichnoyi kharakterystyky stadiy hipnozu i ob'yektyvnoyi diahnozyky hlybiny hipnoyidnykh staniv u lyudyny. *Naukovi zapysky Kharkivs'koho derzhavnoho pedahohichnoho instytutu. T. VI. [Vidp. red. prof. A. I. Zil'bershteyn].* Kharkiv: Vyd. KHDPI, pp. 193—207.
13. Kosyk F. K. (1941). Peretvorenniya funktsiyi Hrina dlya operatora vyshchykh poryadkiv. *Naukovi zapysky [Red. kol. S. I. Aladkin (holova), K. K. Fasulati (zast. holovy), F. K. Kosyk, O. P. Zelens'kyi].* Kryvyi Rih—Dnipropetrovs'k: Vyd. KDPI, pp. 17—24.
14. Kosyk F. K. (1941). Pobuduvannya funktsiyi Hrina dlya operatoriv vyshchykh poryadkiv. *Naukovi zapysky [Red. kol. S. I. Aladkin (holova), K. K. Fasulati (zast. holovy), F. K. Kosyk, O. P. Zelens'kyi].* Kryvyi Rih—Dnipropetrovs'k: Vyd. KDPI, pp. 3—16.
15. Krasnopol's'kyi E. M. (1941). Hihiyenichna otsinka novoho shkil'noho budivnytstva 1935-39 rr. *Naukovi zapysky. T. VII: Roboty kafedr pedahohiky ta psykhohohiyi [Vidp. red. I. O. Vlasenko].* Odessa: Vyd. ODPI, pp. 51—60.
16. Lemishchenko K. S. (1941). Mekhanizm syntezu atsetoatsetatnoho efiru u porivnyanni z analohichnyimi kondensatsiyami. *Naukovi zapysky [Red. kol. S. I. Aladkin (holova), K. K. Fasulati (zast. holovy), F. K. Kosyk, O. P. Zelens'kyi].* Kryvyi Rih—Dnipropetrovs'k: Vyd. KDPI, pp. 35—64.

17. Mistyuk V. V. (1941). Sprymannya dytynoyu zobrazen' rukhu. *Naukovi zapysky Kharkivs'koho derzhavnoho pedahohichnoho institutu. T. VI. [Vidp. red. prof. A. I. Zil'bershteyn]*. Kharkiv: Vyd. KHDPI, pp. 169—180.
18. Molodi partyzany i partyzanky, molod' zemli ukrayins'koyi, do Vas nashe slovo. Zvernennya TSK LKSMU z nahody 25-richchya utvorennya URSR. (1942). *DAD KPU*.
19. Butko M. V. [vidp. red.]. (1941). *Naukovi zapysky Sums'koho derzhavnoho pedahohichnoho institutu*. Sumy: Vyd. SDPI.
20. M. H. Vovk [vidp. red.]. (1941). *Naukovi zapysky Cherkas'koho derzhavnoho pedahohichnoho institutu*. Cherkasy: Vyd. CHDPI.
21. Nikitin V. A. (1941). Do pytannya pro podachu nimets'koyi leksyky u svitli novoho vchennya pro movu. *Naukovi zapysky [Red. kol. S. I. Aladkin (holova), K. K. Fasulati (zast. holovy), F. K. Kosyk, O. P. Zelens'kyy]*. Kryvyi Rih—Dnipropetrovs'k: Vyd. KDPI, pp. 187—206.
22. Rodak I. (1941). Oblik znan' uchniv. *Naukovi zapysky. T. VII: Roboty kafedr pedahohiky ta psykholohiyi [Vidp. red. I. O. Vlasenko]*. Odesa: Vyd. ODPI, pp. 31—42.
23. Sakk V. V. (1941). Deyaki rezul'taty sposterezhen' teleskopichnykh meteoriv. *Naukovi zapysky [Red. kol. S. I. Aladkin (holova), K. K. Fasulati (zast. holovy), F. K. Kosyk, O. P. Zelens'kyy]*. Kryvyi Rih—Dnipropetrovs'k: Vyd. KDPI, pp. 25—34.
24. Stoyanova M. I. (1941). Uvaha ta navychka. *Naukovi zapysky. T. VII: Roboty kafedr pedahohiky ta psykholohiyi [Vidp. red. I. O. Vlasenko]*. Odesa: Vyd. ODPI, pp. 107—122.
25. Tkachenko H. V. (1941). Zmshennya vahy yabluk pry zberihanni yikh u riznykh temperaturnykh umovakh. *Naukovi zapysky [Red. kol. S. I. Aladkin (holova), K. K. Fasulati (zast. holovy), F. K. Kosyk, O. P. Zelens'kyy]*. Kryvyi Rih—Dnipropetrovs'k: Vyd. KDPI, pp. 65—70.
26. Fasulati K. K. (1941). Do vyvchennya biotsenoziv Prychornomors'koho solonchakovo-solontsevoho kompleksu. *Naukovi zapysky [Red. kol. S. I. Aladkin (holova), K. K. Fasulati (zast. holovy), F. K. Kosyk, O. P. Zelens'kyy]*. Kryvyi Rih—Dnipropetrovs'k: Vyd. KDPI, pp. 71—108.
27. Fasulati K. K. (1941). Entomofauna dykoyi lyutserny ta yiyi zv'yazok z inshymy roslynamy. *Naukovi zapysky [Red. kol. S. I. Aladkin (holova), K. K. Fasulati (zast. holovy), F. K. Kosyk, O. P. Zelens'kyy]*. Kryvyi Rih—Dnipropetrovs'k: Vyd. KDPI, pp. 137—154.
28. Fasulati K. K. (1941). Materialy do piznannya entomofauny Prychornomors'koyi smuhy posushlyvoho stepu. *Naukovi zapysky [Red. kol. S. I. Aladkin (holova), K. K. Fasulati (zast. holovy), F. K. Kosyk, O. P. Zelens'kyy]*. Kryvyi Rih—Dnipropetrovs'k: Vyd. KDPI, pp. 155—186.
29. Khmelins'kyy M. M. (1941). Osoba P. Ya. Myrnoho. *Naukovi zapysky. T. VI: Roboty kafedr literatury ta movy [Vidp. red. I. O. Vlasenko]*. Odesa: Vyd. ODPI, pp. 93—100.
30. Khomenko O. O. (1941). Rozuminnya khudozhn'oho obrazu dit'my molodshoho viku. *Naukovi zapysky Kharkivs'koho derzhavnoho pedahohichnoho institutu. T. VI. [Vidp. red. prof. A. I. Zil'bershteyn]*. Kharkiv: Vyd. KHDPI, pp. 151—156.
31. Shapiro L. M. (1941). Vplyv osmyslennya na formuvannya navychky. *Naukovi zapysky. T. VII: Roboty kafedr pedahohiky ta psykholohiyi [Vidp. red. I. O. Vlasenko]*. Odesa: Vyd. ODPI, pp. 99—106.
32. Yaroshchuk V. L. (1941). Navychka ta interes. *Naukovi zapysky. T. VII: Roboty kafedr pedahohiky ta psykholohiyi [Vidp. red. I. O. Vlasenko]*. Odesa: Vyd. ODPI, pp. 123—130.

Надійшла до редакції 22 березня 2021 року

ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

УДК 930.25:025.171]:929Сня(477+438)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2021.3(296).38-46

Тетяна Якубова,
кандидат історичних наук,
науковий співробітник НБУВ,
e-mail: tanya.yakubova@ukr.net

Книги професора Віленського університету Єнджея Снядецького: матеріали до вивчення та атрибуції книжкових знаків

Метою статті є надання книгознавчих та історичних відомостей, пов'язаних із біографією Є. Снядецького та його працями. Досліджено аспекти надходження книг ученого до фондів бібліотек Університету Св. Володимира, Волинського ліцею в Кременці, Бердичівського монастиря босих кармелітів, Королівської бібліотеки Regia польського короля Станіслава Августа Понятовського. Проаналізовано праці книгознавців К. Тараманової, Н. Березкіної, які вивчали книги Є. Снядецького.

У статті систематизовано відомості про наявність певної кількості книг ученого з різними знаками, книжковими та власницькими, у фондах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі — ІК НБУВ).

Розглянуто книги з дарчими написами автора для книгозбірні Кременецької гімназії, що нині зберігається у фонді зазначеного відділу. Проаналізовано інформаційні ресурси, використані для атрибуції автографів Є. Снядецького. Досліджено значний обсяг книгознавчого матеріалу, що надає відомості про праці вченого у фондах бібліотек України, зокрема Харкова, Львова, Києва. Видання авторства Є. Снядецького містять унікальні книжкові знаки, що становлять перспективу подальших книгознавчих досліджень.

Ключові слова: Єнджеї Снядецький; книжкова культура; бібліотечні фонди; атрибуція; книжкові знаки; дарчі написи